

kým byl jest provolán. Potom pak ihned ciesař Enkbertovi, trirskému neb treverenskému arcibiskupovi, poručil i prikázal jest, aby vzdvihna se do Čech nového krále Vratislava v jeho kostele pražském podlé obyčěje mazanie králév, kterýžto obyčej na říšských králéch zachován bývá, točíš na hlavě, na prsech mezi ramena-
 55 ma a okolo ramenú a na rukú mazán byl na králevstvie; a tiem tak aby královým povýšením, jakož toho obyčej jest v svém českém království, byl okrášlen a povýšen. Ten jistý arcibiskup ciesařovo prikázanie chtě naplniti, vzdvihl se jest do Prahy, a tu jest léto božie po tisíci a po osmidcát a po šesti toho měsiece črvna v pražském kostele, ano velikú mši slavně slúžie, Vratislav na nové královstvie
 60 jest posvěcen a pomazán, a královým dóstojenstvim povýšen podlé obyčěje a rádu říšských králév, a všecko žákovstvo i všecken obecný lid křiknú velikými hlasy a řkúc takto: „Králi našemu Vratislavovi, zdravie a vítězstvie buď od hospodina dáno.“ A jakž Vratislav, takéž i Svatava, oba slavně jsta koronami královými povýšena, kteréžto svěcenie a mazanie podlé obyčěje říšských králév na pamět
 65 všech českých králév i na jeho také věčnú pamět vždycky zachováno bývá při také věci. Když pak ty hody dokonaly sú se, po třetiem dni ten jistý arcibiskup treverenský neb trirský, dóstojnú ctí uctěn jsa i darován od krále domóv se vrátil, a tak všECKA česká země takým daróm i takéj dóstojnosti po mnohé časy raduje se jakožto toho dóstojno jest i vzácno všie zemi.

2 *volenec* volič, kurfirst, rádce (electores) – 3 *plný* naléhavý – 6 *popósobiti* zapůsobiti; *pomluva* rozmluva, jednání – 8 *by vynesena* byla přednesena – 12 *dvě létě* (duál) dvě léta – 13 *zapuštěno* opuštěno, zanedbáno; *nevychodilo* nevzcházelo – 15 *snaženstvie* snažnost, úsilí; *poviděti* postarati se – 17 *rozmyslem* rozvahou, úvahou (tam arduo tamque insoluto pensato tractatu) – 19 *zasě zpět* – 21 *plnými rozmysly* hlubokými úvahami (mentis examine profundius revoluta); *staly* ustaly; *přěstaly* ustaly – 26 *roznesen byl* byl proslulý; *slíčně* dobře, náležitě – 30 *vypověděnie* vyhlášení (decretum) – 33 *k navracení toho zameškánie* (ad recuperationem notabilium dampnorum) – 34 *nejměnie krále* období, kdy Čechy neměly svého krále – 39 *ustavenie* ustanovení – 43 *v svéj moci ostalo* zůstalo v platnosti – 47 *královú* královskou; *vzem vzav* – 51 *Enkbert trirský neb treverenský* Egilbert, arcibiskup trevirský – 52 *vzdvihna se* vydav se – 58 *léto božie* ... *mésiece črvna* léta Páně 1086, toho měsiece června (Anno Domini MLXXXVI predicto XVII kalendas Julii); datum uvedeno podle Kosmovy Kroniky, podle V. Novotného l. c. se korunovace konala 15. června 1085 – 61 *žákovstvo* klerikové, kněžstvo – 63-64 *oba* ... *jsta* ... *povýšena* (duál) oba jsou povýšeni

VLASTNÍ ŽIVOTOPIS KARLA IV.

Karel IV. vyvinul bohatou literární činnost. Nehledíme-li k jeho účasti na pracích právnických a historických (napsal Korunovační řád, spolupracoval na zákoníku Majestas Carolina i na Pulkavově kronice), je vlastním jeho literárním dílem legenda o sv. Václavu a autobiografie.

Karova *legenda o sv. Václavu* byla složena jako součást svatováclavského officia a Karel k ní použil celé dosavadní legendární tradice (i Dalimilovy kroniky). Svým výběrem motivů ze starších legend zdůrazňuje Karel u Václava jeho rytířské a státnické rysy a utváří jej částečně i k podobenství svému, neboť líčí Václava jako knížete. Vcelku podává tato práce obraz ideálního života křesťanského vládce.

V *autobiografii* se Karel pokusil vyličít nejdůležitější události svého mládí až do r. 1340. Nesmíme tam ovšem hledat pokus o vykreslení vnitřního růstu osobnosti, jak bychom to očekávali od podobného díla dnešního. Karel sice zachycuje některé důležité momenty, jež měly význam pro jeho vývoj, ale spokojuje se jen s jejich konstatováním. Jinak je jeho životopis věcným a střízlivým referátem, usilujícím o zapsání všech průvodních okolností; tím se někdy hlavní dějová nit ztrácí v tříšti detailů. Místy postřehneme záblesk citového rozechvění (když Karel líčí, jak se musel po svém příchodu do Čech učit českému jazyku, nebo v náboženských úvahách).

Karel psal sice výlučně latinsky, ale jeho hlavní práce byly brzo přeloženy do češtiny. Naše ukázky podávají tento staročeský překlad; otiskujeme 3. kapitolu a část 8. kapitoly autobiografie.

KAPITOLA 3,

v nížto vyčítá rod svůj a že dán k dvoru krále franského.

O válce mezi králem franským a anglickým

Potomnosti vaše snažně psal jsem slova dřeve řečená múdrosti a bázni božie, jelikožto v těch má malost božského dómysla pochopna byla jest; ale nynie o mém marném a bláznivém životě vám psáti žádaji a o počátku běhu mého světského, aby se mohl dostati ku příkladu vám. Milosti také mně od boha popriené i milosti k učení, kterúz mých prsí měla jest pochopnost, nezamlčím, abyšte tiem více úfali v božskou spomoc u vašich praciech a potřebách, že vám pomocna bude, čímž více otcové a předci vaši vám o ní zvěstují. Neb i psáno jest: „Otcové naši zvěstovali jsú nám.“ Protož žádám, aby vás tajno nebylo, že Jindřich Sedmý, římský ciesař, urodil otce mého jménem Jana z Margarety, dcery vévody bravanského, kterýžto otec můj pojal ženu jménem Elžbětu, dceru Václava Druhého, krále českého, a obdržal jest královstvie české po ní; neb plémě mužské v pokolení králův českých bylo pohynulo. I vyhnal jest z Čech vévodu karinského, jenž měl za ženu sestru starší Elžběty, ženy otce našeho dřeveřečené, a ta jest potom umřela bez dětí. A ten vévoda po té ženě byl obdržal dřeve českú zemi, jakož o tom praví jasnější kronika česká. A urodil jest ten král Jan český z Elžběty své králové mě prvorozeného svého jménem Václava, léta božieho narozenie tisíc tři sta šestnádstého, ten den máje měsiece v prvú hodinu na Praze; potom druhého syna jménem Ottakara, kterýžto v dětinském věku sšel jest. Potom urodil i třetieho syna jménem Jana. A měl jest dřeveřečený král dvě sestře vdanie; jednu vdal jest za krále uherského Karla Prvnieho, a ta bez dětí umřela jest, a druhú vdal Karlovi králi franskému, jenž kraloval v franské zemi. Léta od narozenie božieho tisíc tři sta třimezdcietného i poslal mě otec muoj již řečený k dřeveřečenému králi franskému, jenž biech tehdy v sedmém létě dětinstvie svého. I kázal mě řečený král biskupu bířmovati a převzděl mi jméno své, totiž Karel, a da mi za ženu dceru strýce svého jménem Margaretu, přijmím Blance. Pak umřela žena jeho, sestra otce mého, toho léta bez dětí. Potom týž král jinú ženu pojal v manželstvie. A miloval mě král dřeveřečený velmi a přikázal kaplanu svému, aby mě něco poučil v písmě, kakž koli sám král neumějješe písem. A tak naučil sem se čísti hodiny blahosladené Marie Panny oslavené,

a něco jim rozuměje, na vsáký den mého dětinstvie říkal sem je tiem radějí. Neb
30 přikázáno bylo od krále mým strážným, aby mne k tomu ponukovali. Ale král
dřeveřečený nebieše lakomý na penieze a požíváše dobré rady, a dvór jeho stkvieše
se sborem starých kniežat tak světských jako duchovních. Pak stala se veliká różni-
ce a sváda mezi králem anglickým, jenž bieše ty časy, a mezi dřeveřečeným králem
franským; neb král anglický mějieše za ženu sestru dřeveřečeného krále, kteroužto
35 týž král byl vyhnal z Anglie i s synem svým i jejie prvorozeným, jménem Eduar-
dus. Kteráž přibravši se k bratru svému bydléše u Francii s svým synem. Protož
král franský rozhněval se jest náramně pro vyhnání své sestry a sestřence svého,
i prosil testa mého Karla, strýce svého, aby pomstil tak veliké hanby, jenž se stala
jich národu. Jenž sebrav a pojem vojsko jel do Akvitanie a téměř vše dobyl kromě
40 Burdegalis s některými tvrzení nebo hrady. I vrátil se řečený Karel do Francie,
obdržev vítězství, i dal dceru své dceři, hraběnky hanonienské, Eduardovi za
ženu, a přidav jemu vojsko mocné poslal jej do Anglie, jenž jsa sílen proti otcí,
zbavil jeho království a vstavil sobě korunu. A toho léta zahuben jest v žaláři otec
od syna řečeného. V tom také roce umřel jest Karel, test můj, a ostavil po sobě syna
45 prvorozeného jménem Filipa. A toho léta den Očištění blahoslavené Panny, matky
božie, totiž na Hromnice, král franský Karel umřel jest ostaviv ženu svú břichatú,
jenž porodi dceru. A poněvadž z obyčeje toho království dcery nedědie, Filip,
syn tstě mého, byl králem franským, neb bieše najbližší dědic po mužském poko-
lení. A přijal jest rádce k sobě předka svého, ale jich rad neposlúchal a dal se na
50 lakomství. A byl jest jeden mezi rádceci jeho muž přeopatrný Petr, opat fiska-
nenský, rodem Limovicenský, člověk výmluvný a učený a všelikú mravón počestno-
stí okrášlený, ohrazený, kterýžto na den popelcový, totiž první den v puostě, léto
prvé Filipova králování mši slúže, tak vtipně kázal, že ode všech byl chválen.
A já po smrti dřeveřečeného Karla, krále franského, u jehožto dvora byl sem pět
55 let, biech u dvora dřeveřečeného Filipa, jehož sestru měl sem za ženu, a líbila mi
se výmluvnost dřeveřečeného opata, že sem měl veliké náboženství poslúchaje
jeho kázanie a naň hledě, tak že v sobě počech mysliti a řka: „Co jest, že taká milost
v mě se vlévá od tohoto člověka?“ I v zach potom s ním známost, jenž se ke mně
laskavě a otcovsky jmějieše, uče mě často z písma svatého. A byl sem po smrti
60 Karlově u dvora Filipova dvě létě a po těch dvú letú poslal mě týž král s ženú mú
a sestru svú, Blance řečenú, k otcí mému Janovi, králi českému, do hrabství li-
cemburského, kteréžto hrabství bylo jest otce mého z nápadu otce jeho, zbožné
paměti Henricha císaře, jenž když byl hrabě licemburský, byl volen za krále
římského a potom byl císařem, jakož o tom plnějie psáno jest v kronikách řím-
65 ských, kterak a kolik let kraloval jest.

Nadpis: *vyčítá vypočítává, vyjmenovává; franský francouzský – 1 potomnosti vaše vám potomkům, nástupcům – 2 jelikožto pokud; domysl důmysl, moudrost; pochopna byla jest byla schopna chápat – 3 bláznivý nemoudrý – 4 popříený dopřáný – 5 pochopnost schopnost, snažnost (tenacitas) – 7-8 „Otcové...“ podle Job 15,18 – 9 urodil zplodil; bravanského brabantského – 10 Elžběta Eliška Přemyslovna – 12 vévodu karintského Jindřicha Korutan-*

ského – 16-17 *ten den máje měsíce v prvú hodinu* 14. května kolem 5 hod. ráno (pridie idus Maii hora prima) – 18 *sšel jest zemřel* – 21 *třimezdcietmého* dvacátého třetího – 23-24 *převzděl mi jméno* dal mi jméno – 25 *přijímím* Blance zvanou Blanku (Blance francouz. Blanche) – 27 *kakž koli* ačkoli, přesto že – 28 *hodiny* hodinky (modlitby); *oslavený* slavný – 30 *ponukovali* povzbuzovali – 31 *požíváše* dobré rady měl dobré rádce – 32-33 *róznice a sváda* mezi králem *anglickým*... t. j. válka stoletá (1337-1453) – 36 *přibravši se* přišedši; *bydlěše* přebývala – 37 *sestřenec* sestřin syn, synovec – 38 *testa* tchána – 39 *pojem* pojav, sebrav; *Akvítanie* jiho-francouzská provincie (římská Aquitania) – 40 *Burdegalis* Bordeaux – 41 *hanomienský* henegavský – 42 *jsa sílen* použiv násilí – 43 *vstavil sobě* nasadil si – 46 *břichatú* těhotnou – 48 *tstě* testa, tchána – 49 *předek* předchůdce – 50 *přeopatrný* velmi prozíravý, moudrý; *fiskanenský* fécampský – 51 *Limovicenský* z Limoges – 52 *ohrazený* obklopený, nadaný; *na den popelcový* na Popeleční středu – 56 *náboženstvie* zbožnost – 58 *vzach* známost seznámil jsem se – 61 *licemburský* lucemburský – 62 *z nápadu otce* jeho právem nástupnickým po otci – 63 *Henrich* Jindřich VII. Lucemburský

(NÁVRAT DO ČECH)

A odtud přijedechom do české země, v nížto sme nebyli jedenáct let, a zvěděli sme, že máte naše několiko let před naším vrácením byla umřela, jižto jmě bylo Elžběta. A dokudž ona ještě živa byla, sestra naše mlazšie jménem Guta byla poslána do Frankricha a oddána za Jana, prvorozeného syna Filipova, krále 5 franského, jehož sestru měli sme za ženu, jménem Blance. A pak třetie naše sestra, jménem Anna, bieše v ty časy s dřeveřečenú svú a naši sestru u Francii. A protož když přijedechom do Čech, nenalezli sme ani otce ani mateře ani bratra ani sestry ani kterého známého, a řeči české ovšem zapomenuli biechom, jižto potom sme se 10 znova naučili, tak že sme mluvili i rozuměli jakožto jiný Čech. A z božské milosti netoliko česky, ale fransky, vlasky i lampartsky, německy i latině také mluvíti, psáti i čísti uměli sme, že jeden z těch jazykóv jako druhý ku psaní, čtení a mluvení i rozumění byl nám obecen. V ta doby otec náš jeda do Licemburského hrabstvie pro některú válku, jižto vedl s vévodú brabanským, on a tovařišie jeho, totiž leodienský biskup, juliacenský markrabie, gerlenský hrabie a mnozí jiní, poručil 15 nám moc svú v Čechách, dokudž by nepřijel do země.

A my sme našli královstvie tak opuštěné, že jednoho hradu nenalezli sme svobodného, ješto by nebylo zastaveno se vším zbožím královským, tak že neměli sme kde bydliťi, jedno v domiech městských jakožto jiný měšťenin. A hrad pražský tak byl zkažen, opuštěn a zbořen, že od časóv krále Ottakara nebyl opravován, 20 ale vešken byl padl a až do země zrušen. Protož my znova sien velikú a krásnú a dóm s velikými náklady kázali sme vzdělati, jakož i dnešní den opatrujícím zjevno jest. Toho také času poslali sme po svú ženu, neb ještě bieše v Lucemburce. Kterážto, když přijede, jmě po roce dceru prvorozenú jménem Margaretu. V těch také časiech dal nám bieše otec náš markrabstvie moravské, a toho nápisu požívali 25 sme, totiž psali sme se markrabí moravským. A spatřivši obec ctných mužóv z Čech, že sme pošli z starého kmene králóv českých, milovali sú nás a dali nám pomoc k dobývání hradóv královských i zbožie k tomu příslušejšího. A my s veli-

kými náklady a pracami dobyli sme hradov, totiž Hrádku, Týřova, Lichtenburka, Lutice, Hradec, Pieska, Nečtin, Zbiroha, Tachova, Trutnova v Čechách, a pak
30 v Moravě Lukov, Telče, Veverie, olomúckého, brněnského a znojenského hradov a mnoho jiných zboží zastavených a odlúčených od královstvie. A mējiechom mnoho hotových služebníkov, a prospěch jmējieše královstvie ode dne ke dni. A milovāše nás obec dobrých a zlī bojiece se vystřiehāchu se od zlého, neb spravdlnost dosti hojnā bieše v zemi. Ale pánov větčí diel učinēni byli násilníci, aniž se
35 báli krále, jakož by slušelo, neb biechu královstvie mezi se rozdělili. A tak my drželi sme vladařstvie královstvie českého, lepšiece ode dne ke dni, na dvě létě.

1 *prijedechom* přijeli jsme – 3 *mlazšie mladši* – 4 *do Frankricha* do Francie – 10 *fransky*, *vlasky i lampartsky* francouzsky, vlašsky i lombardsky, (t. j. italsky a severoitalsky) – 12 *obecen* běžný, přístupný – 13 *tovarišie* spojenci – 14 *leodienský lutyšský; juliacenský julišský; gerský geldernský* – 19 *zkažen* zničen, zbořen; *od časov krále Ottakara* t. j. Přemysla Otakara II. (1253-1278) – 21 *vzdělati* vybudovati; *opatrující spatrující, hledící* – 22 *po svú ženu* pro svou ženu – 24 *nāpis* titul; *požívali sme* používali jsme – 25 *spatřivši* přihlédnuvši – 27 *zbožie* majetek – 28 *Hrádek* Křivoklát – 29 *Lutice* Litice; *Hradec* Hradec Králové – 34 *učinēni byli násilníci* stali se násilníky – 36 *lepšiece* zvelebujice

DVĚ ZPRÁVY O VÁCLAVU IV.

Následující dvě ukázky, zajímavé jako ilustrace poměrů na konci 14. století, kdy zápasil Václav IV. s mocným feudálním panstvem a panskou jednotou, jsou doplňkem a protějškem Nové rady od Smila Flašky z Pardubic, předního člena této oposiční panské jednoty, hájící moc feudálů (viz zde 497n).

ZPRÁVA O PRVNÍM ZAJETÍ KRÁLE VÁCLAVA IV.

(r. 1394)

Těchto let času veselé a radost, utěšenie a libost života každý rozuměje pro běhlost vezdajších novin snažen buď pilnějie žádati a smrti hořkost od mysli všēmi obyčeji odháněj! Nebo po smrti zvlāstnieho a najvětčieho milovníka spravdlnosti najjasnějšieho kniežete a pána, pana Karla Čtvrtého, římského ciesaře a krále
5 českého najosviecenějšieho, říši a koruně královstvie českého pohriechu mnoho zlého jest okázáno, neb říše od toho času na tenkém provázku visela jest, tak že prvotní dědic ciesařstvie korunú velebnosti pohrdal jest býti potěšen. A pak těch časuov neprietele spravdlnosti, rozsévači všie ruoznice, jimž se přihodilo těžce
10 pustiti svā panování, učili sú se zmiesto cti necti, ruoznici za svornost, zlému za dobré, neupřiemému za upřiemé, nespravdlnosti za spravdlnost, křivdě za pravdu a spravdlnosti cesty žádným obyčejem nepoznāvajice. Silná udatnost, statečnost mocná a upřiemā ustavičnost, učenie viery, pláč vdov, sirotkuov zkaženie, vezdajší křik obce a chudých některā kniežata a pány země pohnulo jest, aby spravdlnosti
15 říše a královstvie českého obyvateluov zlé vidúce, milostivú zprāvú zdvihnutí obtieženie a vyplniti nových a chytrých pánov moc, aby každý poznal rod pradēda